Οι μυστικές ευχές των λαϊκών (Πρωτ. Θωμάς Βαμβίνης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 24 Οκτωβρίου, 2006

Οι παρατηρήσεις πάνω σ' ένα λειτουργικό θέμα, οι οποίες στην συνέχεια θα διατυπωθούν, πιστεύω ότι δεν αποτελούν ανεπίκαιρους σχολιασμούς, διότι αφ' ενός μεν η λατρεία της Εκκλησίας μας, το τελετουργικό της, είναι διαρκώς παρόν μέσα στην ζωή μας, αφ' ετέρου δε διότι τον τελευταίο καιρό είδαν το φως της δημοσιότητος πολλά κείμενα και έγιναν πολλές και ενδιαφέρουσες συζητήσεις –κάποιες φορές, μάλιστα, με αρκετή ένταση– γύρω από σημαντικά θέματα της λατρείας μας.
Αυτά που θα σημειωθούν δεν είναι πορίσματα ενός ειδικού λειτουργιολόγου, ούτε επίσης καρπός μιας γενικής εκσυγχρονιστικής η συντηρητικής ιδεολογικής τοποθέτησης, που είναι και οι δυό συνήθεις στον καιρό μας. Είναι παρατηρήσεις ενός τελεστή των μυστηρίων, ο οποίος προσπαθεί ν' ακούη τις συζητήσεις που γίνονται, αλλά πριν απ' όλα επιθυμεί να βλέπη το νόημα της παραδεδομένης τελετουργικής μέσα από τις ερμηνείες των αγίων Πατέρων.

Αιτίες, λοιπόν, του κειμένου αυτού είναι, αφ' ενός μεν η καλοκαιρινή καταφυγή, λόγω προσωπικού ενδιαφέροντος, αλλά και θεολογικών προκλήσεων, στα πατερικά έργα: Μυσταγωγία του αγίου Μαξίμου του ομολογητού και Ερμηνεία της θείας Λειτουργίας του αγίου Νικολάου του Καβάσιλα, αφ' ετέρου δε η ωρίμανση της διαπίστωσης ότι κατά τις σύγχρονες λειτουργιολογικές συζητήσεις παραθεωρείται η σημασία των διακονικών εκφωνήσεων, οι οποίες αφήνονται θεολογικά και ποιμαντικά ανεκμετάλλευτες, αφού εμμέσως πλην σαφώς θεωρούνται ως κάτι το επουσιώδες μέσα στην λατρεία μας, από αυτούς κυρίως που θέλουν να επιβάλουν την εις επήκοον πάντων ανάγνωση των ιερατικών ευχών. Οι προτρεπτικές εκφωνήσεις, πάντως, (οι συναπτές –μεγάλη και μικρή– η εκτενής, τα πληρωτικά κ.α.) δείχνουν συν τοις άλλοις τον ποιμαντικό χαρακτήρα του τελετουργικού της Εκκλησίας μας.
Ο τρόπος ανάγνωσης των ευχών από τον λειτουργούντα Ιερέα –μυστικώς, «καθ' εαυτόν», εκφώνως η «γεγονυία τη φωνή»– θεωρείται από πολλούς ως το κεντρικότερο σύγχρονο λειτουργικό θέμα. Κάποιοι, μάλιστα, συναρτούν την αναζωπύρωση της λειτουργικής ζωής με την εις επήκοον πάντων ανάγνωση των ευχών, θεωρώντας παράλληλα ως σύμπτωμα λειτουργικής παρακμής την μυστική ανάγνωσή τους. Είναι προφανές ότι η εμμονή σ' αυτό το σημείο συνιστά μονομέρεια, η οποία μας οδηγεί μακριά από το πνεύμα της ορθόδοξης λατρείας.
Για την παραδοσιακή θέση στο θέμα των ιερατικών ευχών έχουν γραφή αρκετά κείμενα (άρθρα, εισηγήσεις σε συνέδρια κ.α.), τα οποία τεκμηριώνουν με πληθώρα

πατερικών παραπομπών την «καθ' εαυτούς» ανάγνωση των ευχών από τους Ιερείς. Ενδεικτικά σημειώνουμε ότι, εκτός από τα σχετικά κείμενα του Σεβ. Μητροπολίτου μας κ. Ιεροθέου, σημαντική για το θέμα αυτό είναι η αρθρογραφία του Αρχιμ. Νικοδήμου Μπαρούση. Αυτό που αποκομίζει ο αναγνώστης από τα κείμενα αυτά είναι, ότι τα συζητούμενα λειτουργικά θέματα δεν είναι απλά και επιφανειακά, δεν αφορούν ανώδυνες ρυθμίσεις η μεταρρυθμίσεις του τελετουργικού, αλλά είναι θέματα που σχετίζονται με βαθιές αλλοιώσεις της εκκλησιαστικής ζωής.
Μέσα στο πνεύμα αυτής της γενικής παρατήρησης θα γίνη στη συνέχεια μια προσπάθεια να καταδειχθή και, κατά κάποιο τρόπο, να αποκατασταθή η σημασία των προτρεπτικών εκφωνήσεων, τις οποίες απευθύνει ο Διάκονος η ο Ιερέας προς τους λαϊκούς και τους καλεί να αναπέμψουν την δική τους μυστική ευχή.
Οι εκφωνούμενοι λόγοι της θ. Λειτουργίας καλύπτουν πλήρως την εσωτερική ανάγκη του πιστού για την προετοιμασία της μυστηριακής υποδοχής του Χριστού. Αυτό το αποδεικνύει ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής στο έργο του Μυσταγωγία, στο οποίο ερμηνεύει μόνον ορισμένα από τα εκφωνούμενα μέρη της θ. Λειτουργίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ως απλός μοναχός δεν καταπιάνεται καθόλου στο έργο του αυτό με τις ιερατικές ευχές. Τις τιμά με την σιωπή του. Ερμηνεύει μόνον ο,τι βλέπει και ο,τι ακούει ο λαός. Επιπλέον αφήνει έξω από κάθε ερμηνευτική προσέγγιση όλη την «αγία αναφορά». Έτσι, από την ερμηνεία του τρισαγίου ύμνου περνά στο «τίνος εστί σύμβολον η αγία προσευχή του Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς». Ο άγιος Μάξιμος, με την ερμηνεία του αυτή δείχνει το πως ένας απλός μοναχός η ένας μυημένος λαϊκός μπορεί να βιώση την τελετή του μυστηρίου της θ. Ευχαριστίας. Το πως μπορεί να απολαύση, χωρίς ν' ακούη τις μυστικές ευχές του Ιερέα, την υιοθεσία του από τον Θεό και την πρόγευση των μελλόντων αγαθών.
Ο άγιος Νικόλαος ο Καβάσιλας αναφέρεται σ' αυτό το «πως» σε πολλά σημεία της ερμηνείας του στην θεία Λειτουργία. Μιλά κι' αυτός για την σιωπή και τον λόγο της τελετής. Μιλά για την «καθ' εαυτόν» ευχή του Ιερέα, αλλά εμμέσως και για τις μυστικές ευχές των λαϊκών. Στην ερμηνεία, για παράδειγμα, των αντιφώνων, του πρώτου μέρους της θ. Λειτουργίας, γράφει: «εν όσω δε των αιτήσεων ο διάκονος εξηγείται, και ο ιερός λαός εύχεται, ο ιερεύς ένδον ευχήν ποιείται ησυχή και καθ' εαυτόν...». Ενόσω, δηλαδή, ο Διάκονος δίνει στον λαό το υλικό των αιτημάτων του προς τον Θεό και «ο ιερός λαός εύχεται», εννοείται μυστικώς, ο Ιερέας μέσα στο Ιερό Βήμα κάνει «καθ' εαυτόν», «ησυχή», την δική του ευχή. Ο «ιερός λαός» δεν εύχεται με τα λόγια των προτρεπτικών εκφωνήσεων. Ούτε οι εκφωνήσεις αυτές είναι η προσευχή του Διακόνου εν ονόματι του λαού. Ο λαός προτρέπεται μ' αυτές να ευχηθή «εν ειρήνη» μέσα στο πνεύμα της ολοκληρωτικής παραδόσεως «εαυτών και αλλήλων» στα χέρια του Χριστού («Χριστώ τω Θεώ»). Αυτή η ευχή των λαϊκών πραγματοποιείται «ανεκφωνήτως» με την μυστική στροφή του νου τους στον Θεό, υπό την καθοδήγηση του Διακόνου.
Παρακάτω, επίσης, ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας σημειώνει: «ο δε ιερεύς πάλιν ευχήν ποιησάμενος υπέρ των συνευχομένων αυτώ πιστών, ίνα ων έκαστος ιδία αιτείται παρά του Θεού τύχοι κατά το αυτώ συμφέρον...». Το «ων έκαστος ιδία

αιτείται» σημαίνει ότι ο λαός υπακούοντας στην προτροπή του Διακόνου κάνει μυστικώς την δική του άτυπη ευχή και ο Ιερέας η ο Επίσκοπος, ως προεστώς της Ευχαριστίας, ενισχύει με την δική του μυστική ευχή την ευχή των λαϊκών. Η ευχή του Ιερέα δεν εκφωνείται, γιατί δεν είναι λόγος που πρέπει να προσληφθή από τον λαό, ούτε είναι τύπος προσευχής που πρέπει να διδαχθή στο συνευχόμενο πλήρωμα της Εκκλησίας. Κάθε λαϊκός «ιδία αιτείται». Όχι μόνο για ανθρώπινα πράγματα (του Έθνους, της πόλεως η υπέρ του ρυσθήναι από πάσης θλίψεως), αλλά και για ανώτερα και θεολογικότερα (υπέρ των προσκομισθέντων και αγιασθέντων τιμίων δώρων, όπως ο φιλάνθρωπος Θεός ημών..., αντικαταπέμψη ημίν την θείαν χάριν...). Ο Ιερέας δεν επιβάλλει στους λαϊκούς την δική του ευχή. Ο Επίσκοπος η ο Πρεσβύτερος στέκεται (οφείλει να στέκεται) ενώπιον του Θεού με όλη την καρδιά, την διάνοια και την δύναμή του, ζητώντας τα πραγματικά συμφέροντα του λαού, έχοντας επάνω του το βάρος των παθών και των παθημάτων του λαού, όσων η ποιμαντική του ευαισθησία συνέλαβε και επωμίσθηκε. Σ’ αυτήν την κατ’ ενώπιον Θεού λειτουργική του στάση, δεν κάνει τίποτε που να αποσπά την προσοχή του από τον Θεό. Δεν στρέφεται στον λαό. Δεν κάνει μέσω των ευχών διάλογο μαζί του, ούτε επιδιώκει με αυτές να τον κατηχήση. Ο διάλογος και η κατήχηση βρίσκονται σε άλλα σημεία της θ. Λειτουργίας. Άλλωστε με τον λαό λειτουργικά επικοινωνεί κυρίως ο Διάκονος. Σ’ αυτόν ανήκουν τα λεγόμενα «ειρηνικά», τα «πληρωτικά», και οι άλλες προτρεπτικές εκφωνήσεις, ενώ οι δοξολογικές καταλήξεις και όσα έχουν σχέση με την μεταβολή των τιμίων δώρων ανήκουν στον προεστώτα της Θ. Ευχαριστίας.
Με όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι το λαϊκό στοιχείο της Εκκλησίας δεν είναι αδρανές μέσα στην τελετουργία της θ. Ευχαριστίας. Δεν είναι ένας παθητικός δέκτης των λόγων που εκφωνεί ο τελεστής του μυστηρίου. Προτρέπεται να κινείται νοερά προσευχόμενο, αποχωριζόμενο από κάθε βιοτική μέριμνα. Έπειδή, όμως, κάθε λαϊκός πιστός, στην προσπάθειά του να αποκολληθή από το βαρύ υλικό των ποικίλων παθών του, ως ιδιαίτερη υπόσταση, έχει τον δικό του ιδιόμορφο αγώνα, γι’ αυτό μέσα στην ορθόδοξη λατρεία έχει την δυνατότητα «ιδία έκαστος» να προσεύχεται, έως ότου φθάση στην «ενότητα της πίστεως» και στην «κοινωνία του Αγίου Πνεύματος».

(Πηγή: "Εκκλησιαστική Παρέμβαση" Σεπτέμβριος 2006)